

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ДИСКУРС ЯК МЕТА ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В АВІАЦІЙНОМУ ЗВО

PROFESSIONALLY ORIENTED DISCOURSE AS THE PURPOSE OF MASTERING A FOREIGN LANGUAGE AT A HIGHER EDUCATION AVIATION INSTITUTION

У статті розглянуто проблеми навчання професійно орієнтованого дискурсу в авіаційному ЗВО. Наголошено на необхідності володіння іноземною мовою в контексті фаху професіоналами будь-якого профілю. На основі власних спостережень і досліджень науковців визначено головну мету навчання професійно орієнтованої іноземної мови майбутніх фахівців авіаційної галузі. Зазначено, що професійно орієнтована іншомовна дискурсивна компетенція у рамках авіаційних спеціальностей є невіддільна частина професійної культури майбутнього фахівця. Доведено, що практика викладання іноземної мови в авіаційних ЗВО не зовсім відповідає вимогам сучасного професійного середовища, а рівень володіння випускниками професійно орієнтованою іноземною мовою не завжди є відповідним до норм і стандартів. Визначено необхідність вивчення дискурсу кожної конкретної спеціальності і важливість виокремлення типів дискурсів, що є характерними для представників авіаційної галузі. Зазначено, що цілеспрямоване навчання іншомовного професійного спілкування повинно бути чітко структурованим та мати переважно відповідні комунікаційні завдання, що є типовими для ситуацій професійного характеру. Розглянуто поняття «дискурс» з позиції різних дослідників, його основні характеристики, місце та роль теорії і практики навчання іноземних мов. Дано визначення професійно орієнтованого дискурсу і доведено його значущість для навчання усного іншомовного професійного спілкування. Розкрито основне завдання професійно орієнтованого іншомовного дискурсу для розв'язання будь-яких питань фахового характеру. Мета полягає у встановленні умов співробітництва, досягнення домовленості, розв'язання професійних питань. Наголошено на необхідності вільного володіння англійською мовою за професійним спрямуванням та на формуванні професійно орієнтованої іншомовної дискурсивної компетенції як на основній меті підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Ключові слова: дискурс, професійна комунікація, іншомовна дискурсивна

компетенція, іноземна мова, авіаційна англійська.

The article considers the problems of professionally oriented discourse training at Aviation Higher Schools. The need to speak a foreign language in the context of a specialty by professionals of any profile has been emphasized. The main purpose of teaching a professionally oriented foreign language for future aviation specialists has been determined.

It has been noted that professionally oriented foreign language discursive competence within the framework of aviation specialties is an integral part of the professional culture of a future specialist. It has been proven that the practice of teaching a foreign language in aviation higher schools does not meet the requirements of the modern professional environment and the level of proficiency of graduates is not always appropriate to norms and standards.

The need of studying the discourse of each particular specialty and the importance of defining of types of discourses, which are characterised by representatives of a particular profession, has been determined. It is noted that purposeful training of foreign language for professional communication should be clearly structured and contain mainly appropriate communication tasks, which are typical for professional situations.

The concept of a "discourse" from the standpoint of various researchers, its main characteristics, place, role of theory and practice of teaching foreign languages has been considered. The definition of professionally oriented discourse has been given and its importance for teaching of verbal foreign language professional communication has been proved. The main task of a professionally oriented foreign language discourse is to solve any professional tasks. The purpose is to establish the conditions of cooperation, the achievement of the agreement, the resolution of professional issues.

The need of fluent speaking English for professional purposes the formation of professionally oriented foreign language discursive competence as the main purpose of the training of future aviation professionals has been emphasized.

Key words: discourse, professional communication, foreign language discursive competence, foreign language, aviation English.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.28>

Бондар А.Я.,
аспірант
Льотної академії Національного
авіаційного університету

Постановка проблеми. Інтеграція України в сучасний інноваційний міжнародний освітній простір та у Болонський процес, головною метою якого є гармонізація національних систем вищої освіти, що сприяє формуванню єдиного європейського ринку високо кваліфікованої праці, ставить нові завдання перед немовними ЗВО країни. Володіння іноземною мовою є невід'ємним атрибутом успішного самовизначення та самореалізації сучасної особистості, проте, в умовах глобалізації суспільства 21 сторіччя,

справжній авіаційний фахівець повинен володіти іноземною мовою на принципово іншому рівні, а саме як інструментом професійної міжкультурної комунікації, що забезпечить йому мобільність та конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці. Крім того, зважаючи на те, що англійська мова може отримати статус мови ділового спілкування в Україні, адже саме її сьогодні використовують у діловому спілкуванні в усьому цивілізованому світі, надання такого статусу в Україні сприятиме розвитку бізнесу, залученню

інвестицій та пришвидшенню євроінтеграції України.

Можна констатувати, що професійно орієнтований іншомовний дискурс у рамках спеціальності та професії є невід'ємною частиною професійної культури майбутнього фахівця. На жаль, практика викладання іноземної мови на технічному факультеті показує, що рівень володіння випускниками не завжди є відповідним. Він не забезпечує готовність майбутніх фахівців до активної взаємодії з професійним іншомовним середовищем. Постає негайна потреба у цілеспрямованому навчанні іншомовного професійного спілкування, що передбачає чітке структурування мовної діяльності студента, вивчення стратегій комунікативної поведінки, типових ситуацій професійного характеру. При такому підході до навчання іноземної мови зростає роль професійно орієнтованої дискурсивної компетенції, яка є невід'ємною частиною комунікативної компетенції і є володінням різними типами дискурсів, правил їх побудови, а також умінням створювати і розуміти їх з урахуванням ситуації спілкування. Це свідчить про те, що у фокусі уваги сучасної методики навчання іноземної мови у авіаційному ЗВО повинна бути мета оволодіння майбутніми фахівцями, крім власне комунікативних вмінь, також і професійно орієнтованим дискурсом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування іншомовної дискурсивної компетенції розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці Я. Гнезділова, С. Гураль, Т. Єжова, Н. Єлухіна, В. Карасик, А. Крупченко, М. Макаров, Г. Поцепцов, К. Сержин, G. Brown, та інші. Дослідженнями в галузі формування комунікативних умінь майбутніх авіаційних фахівців займалися І. Асмукович, Н. Дупікова, І. Демченко, Л. Герасименко, А. Кириченко, Мальковська, О. Москаленко, Д. Макмілан, Н. Мод, Є. Кміта, С. Кушинг та інші. Проте проблема формування іншомовної професійно-орієнтованої дискурсивної компетенції в авіаційному ЗВО не була предметом досліджень.

Міжнародні освітньо інтеграційні процеси, що є для України негайною потребою та шляхом до сучасного науково технічного розвитку, вимагають більш перспективних та удосконалених підходів до системи професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі. Вони повинні стати конкурентноздатними висококваліфікованими спеціалістами на міжнародному ринку праці. Підготовка професіоналів авіаторів з глибокими фаховими знаннями та вільним володінням англійською мовою за професійним спрямуванням є головною метою будь якого фахового ЗВО країни. Саме тому викладачам відповідних установ слід підійти до проблем підготовки майбутніх фахівців

таким чином, щоб вони могли працювати в будь-якому професійному середовищі іншомовної комунікації.

Мета статті – визначити професійно орієнтований дискурс як мету оволодіння іноземною мовою та окреслити його характеристики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Науковці вважають, що дискурс є здатністю будувати цілісні, зв'язні і логічні висловлювання різних функціональних стилів у мовленні та письмовій мові на основі розуміння різних видів текстів при читанні й аудіюванні, що у контексті формування іншомовної професійно орієнтованої дискурсивної компетенції, має ключове значення [5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]. Але перш ніж навчати дискурсу в цілому, необхідно вивчити особливості дискурсу конкретної спеціальності.

Залежно від сфери діяльності та ситуації професійного спілкування важливо виокремити стереотипний набір мовних дій, типові ситуації спілкування, характерні для представників тієї чи іншої професії, здійснити відбір типів дискурсів, відповідних цілям навчання у фаховому навчальному закладі. Так Н. Єлухіна стверджує: «Дискурс є насамперед зразком реалізації певних комунікативних намірів у контексті конкретної комунікативної ситуації і стосовно певного партнера, представника іншої культури, вираженої усними в даній ситуації мовними та немовними засобами» [6, с. 9-13] Використання дискурсу в навчальному процесі дозволяє познайомити майбутніх фахівців зі зразками мовної та немовної поведінки носіїв мови в контексті певної комунікативної ситуації професійно орієнтованого спілкування.

Навчання іноземної мови, що виконує комунікативну, освітню, інформаційну, культурознавчу, розвиваючу та виховну функції, містить великий потенціал для формування освіченого, культурного та духовно розвиненого фахівця. Дискурсивна компетенція є одним з найважливіших компонентів професійної комунікативної компетенції професіоналів будь-якого профілю [1, 2, 5]. У зв'язку з тим, що професійне спілкування – це єдність письмового та усного мовлення, формування дискурсивної компетенції має відбуватися під час навчання різним видам мовленнєвої діяльності. Ми повинні навчити майбутніх авіаційних фахівців самостійно обирати лінгвістичні засоби залежно від типу висловлювання, створювати й сприймати дискурси, виходячи з комунікативної мети та ситуації професійно орієнтованого спілкування.

Щоб позначити специфіку професійно орієнтованої дискурсивної компетенції та її роль у навчанні усного іншомовного професійного спілкування, необхідно передусім визначитися з розумінням такого явища, як «дискурс».

Багатогранність поняття «дискурс» сприяло тому, що цей термін виник з теорії навчання іноземних мов, хоча досі не знайшов широкого застосування в практиці. Викладачі авіаційних ЗВО недостатньо володіють знаннями про дискурс, про його характеристики і роль у навчанні усному іншомовному професійному спілкуванню. Так само немає і цілісного уявлення про професійно орієнтований дискурс. Категорія «дискурс» є однією з основних у комунікативній лінгвістиці та соціальних науках. Дискурс, як і будь-яке поняття, що широко вживається, припускає не тільки варіанти вимови, але й безліч наукових інтерпретацій. У цілому, дискурс розглядається у відношенні до суміжних термінів таких як «текст», «мова» та «діалог».

Дискурс (фр. discours – промова, виступ, слова) – розмовна діяльність; у широкому розумінні – соціально обумовлена організація системи мови і надмовних факторів, необхідних для розуміння тексту, єдність, що дає уявлення про учасників спілкування, їхні установки й цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення. Дискурсом також називають і «процес, пов'язаний з реальним мовним виробництвом, створенням мовного твору», який розгортається в часі та просторі певним чином [11, с. 15-25]. Традиційно дискурс мав значення упорядкованого письмового, але найчастіше мовного, повідомлення окремого суб'єкта.

В останні десятиліття термін отримав широке поширення в гуманітаристиці і набув нових відтінків значення. Дискурс – насамперед, це мова, занурена в життя, у соціальний контекст [3, с. 10, 23] За визначенням В. Карасика: «Дискурс є явище проміжного порядку між мовленням, спілкуванням, мовною поведінкою, з одного боку, і фіксованим текстом, що залишається в «сухому залишку» спілкування, з іншого боку» [8, с. 3-12]. З позиції М. Макарова, дискурс – це «все, що говорить і пишеться», тобто як мовленнєвої діяльності, що є одночасно мовним матеріалом [12, с. 6]. Дискурс як комунікативне явище, за М. Макаровим, передбачає наявність двох основних ролей – того, хто говорить і того, хто слухає. До того ж ролі того, хто говорить і слухає, можуть по черзі розподілятися між учасниками дискурсу, який у цьому випадку набуватиме форми діалогічного спілкування.

Для теорії і практики навчання професійно орієнтованої іноземної мови важливе розуміння дискурсу як складного мовного твору, яке не обмежується рамками конкретного висловлювання, а до нього відносяться промовець, слухач, їх особистісні та соціальні характеристики, інші аспекти соціальної ситуації; поряд з лінгвістичними характеристиками, властивими тексту, воно має екстралінгвістичні

параметри, які дозволяють студенту зрозуміти не тільки, ким є співрозмовники, в яких відносинах вони перебувають і в якій ситуації здійснюється спілкування, але і як, залежно від цих факторів, будується сам діалог [12, с. 6]. Кінцевою метою будь-якого дискурсу є його сприйняття та розуміння. Наведемо основні характеристики дискурсу [8, с. 4].

1. Належність до того чи іншого типу. Вочевидь у процесі спілкування зустрічається величезна кількість найрізноманітніших дискурсів. Але все їх різноманіття можна звести до певних типів, які володіють набором загальних, характерних для них якостей. Знання різних типів дискурсів, властивих певному професійному середовищу, необхідне для повноцінного спілкування. Під англійським професійним авіаційним дискурсом ми розуміємо англійськомовні тексти у сфері авіації, які варто розглядати у широкому контексті з урахуванням усіх супровідних чинників [4, с. 175-178]. Aviation English (авіаційна англійська, Radiotelephony, Airspeak, Skytalk, фразеологія радіообміну, радіообмін англійською мовою, радіотелефонна фразеологія "земля-повітря") обслуговує спеціальну, окрему, самодостатню галузь авіаційної діяльності. Т. Мальковська розглядає радіообмін як підмову, сукупність фонетичних, граматичних і лексичних одиниць мови, що вживаються в діалогах між учасниками повітряного руху (авіаційного диспетчера й пілота) у процесі виконання польоту [13, с. 23]. Однією із характеристик англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу є лаконічність (concision), яка передбачає стисле вираження певного змісту за допомогою мінімальної кількості мовних засобів, що посилює змістовність висловлень [18, с. 46-47].

2. Дискурс не може існувати поза контекстом, поза ситуацією. Отже, під час навчання професійно орієнтованої іншомовної комунікації необхідно ознайомити майбутніх фахівців із типовими ситуаціями спілкування, у яких вони можуть реалізувати той чи інший тип дискурсу.

3. Якими б не були відмінності у визначенні дискурсу різними дослідниками, їхні думки сходяться на одному: дискурс – це вербальне спілкування. Поза актами живої мови про дискурс говорити неможливо. Таким чином, для того, щоб іншомовне мовлення в ході навчання набувало природного професійно орієнтованого характеру, його формування має здійснюватися: по-перше, у процесі спілкування, по-друге, у межах певної ситуації та, по-третє, за умов вирішення екстралінгвістичних завдань.

У кожному виді професійного дискурсу є характерні йому стійкі поєднання, мовні зразки, так звані «дискурсивні формули». На думку В. Карасика, до дискурсивних формул

відносяться своєрідні мовні звороти, властиві спілкуванню у відповідному соціальному інституті [8, с. 4]. Мусимо зазначити, що професійно орієнтований дискурс – це складне утворення, що є цілеспрямованою мовною діяльністю фахівця, яка характеризується спільністю знань співбесідників та стереотипністю ситуації спілкування, що відповідно до прийнятих у даному професійному середовищі правил і стандартів, мотивом якої є виконання завдання для соціально значущого результату [16].

Головним завданням професійно орієнтованого іншомовного дискурсу є вирішення будь-яких фахових питань, обмін відомостями, фактами, щодо яких співбесідники вступають у спілкування. Мета полягає у встановленні умов співробітництва, досягнення домовленості, вирішення професійних питань [16].

Навчання професійно орієнтованого іншомовного дискурсу складається з наступного:

– по-перше, навчання мови взаємодії, що сприяє адекватній орієнтації в задумах спілкування та реалізації фактичної потреби співбесідників;

– по-друге, професійно орієнтоване навчання цінностям і знанням, понятійному апарату та ідеям професійно соціокультурної сфер особистості, з якої виходять учасники спілкування.

Вочевидь для навчання професійно орієнтованого іншомовного дискурсу необхідне оволодіння мовним матеріалом, що є цілеспрямовано підібраний та який включає певні одиниці мови різних рівнів: лексичний, граматичний, фонетичний та фахова термінологія, що є специфічною саме для конкретної спеціальності або сфери діяльності з урахуванням мети навчання у конкретному, в нашому випадку авіаційному, ЗВО. Крім того майбутній фахівець повинен оволодіти певним типами професійно орієнтованих дискурсів в рамках актуальних для спеціаліста комунікативних ситуацій, з якими йому доведеться зіткнутися у професійній діяльності. Крім цього він має бути знайомий з мовними стереотипними зразками, а також лінгвосоціологічними та культурологічними особливостями представників фахового англомовного соціуму, тобто так званою мовою повсякденного вжитку.

Рівень володіння професійно орієнтованим іншомовним дискурсом демонструє уміння студентів вибирати тип дискурсу, що відповідає конкретній ситуації спілкування, уміння будувати дискурс враховуючи конкретну ситуацію спілкування, відповідне та коректне вживання мовних формул і стандартів, притаманних до конкретної ситуації та, нарешті, досягнення головної комунікативної мети, досягнення якої, у свою чергу, неможливе без використання у навчальному процесі різних сучасних технологій,

заснованих на принципах проблемності, інтерактивності, ситуативності, моделювання професійних контекстних ситуацій максимально пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю майбутнього фахівця. Сучасні тенденції глобалізації та технологічний прогрес зумовлюють особливу роль іноземних мов у навчальній і професійній діяльності фахівців.

Висновки. Проаналізовано проблему навчання професійно орієнтованого дискурсу в авіаційному ЗВО. Визначено поняття дискурсу з позиції різних дослідників та його основні характеристики, місце, роль та значущість у практиці навчання професійно орієнтованої іноземної мови. Доведено необхідність володіння іноземною мовою в контексті фаху професіоналами будь-якого профілю.

У подальших дослідженнях планується розглянути шляхи оптимізації навчального процесу, вибір відповідних підходів та створення належних педагогічних умов, розробку методики формування професійно орієнтованої іншомовної дискурсивної компетенції майбутніх авіаційних фахівців у відповідних ЗВО країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананко Т. Р. Англомовний корпоративний дискурс: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови". Харків, 2007. 20 с.
2. Баранова Н. А. Основы формирования дискурсивной компетенции студентов при обучении иноязычному профессионально ориентированному общению: дис. ... канд. пед. наук. СПб., 2008. 244 с.
3. Воробьева, О. П. Лингвистич. аспекты адресованности худ. текста: учебник. М, 1997. 382 с.
4. Герасименко Л. С. Особливості синтаксичної структури англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 4. С. 175-178.
5. Дискурс іноземномовної комунікації : [колективна монографія / під заг. ред. К. Я. Кусько]. Львів, 2001. 495 с.
6. Ежова Т. В. Педагогический дискурс и его проектирование. Интернет-журнал "Эйдос". 2007 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-5.htm>.
7. Елухина Н. В. Роль дискурса в межкультурной коммуникации и методике формирования дискурсивной компетенции. *Иностранные языки в школе*. 2002. № 3. С. 9-13.
8. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
9. Крупченко А. Н. Становление профессиональной лингводидактики катеоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании: автореф. дис. д-ра пед. наук. М., 2007. 50 с.
10. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. К. : ВЦ "Київський університет", 1999. С. 75-126.

11. Кубрякова Е.С., Александрова О.В. Виды пространств текста и дискурса. *Материалы научной конференции «Категоризация мира: пространство и время»*. М.: Диалог-МГУ, 1997.2. С. 15-25.

12. . Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М. : Гнозис, 2003. 280 с.

13. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер : дисс канд. филол. наук : 10.02.20. Пятигорск, 2004. 163 с.

14. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : [монографія]. К., 2002. 392 с.

15. Шатурная Е.А. Профессионально-ориентированный дискурс как объект овладения в неязыковом ВУЗе Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-orientirovanny-diskurs-kak-obekt-ovladieniya-v-neyazykovom-vuze>

16. Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 288 p.

17. Dijk van T. A. Introduction : The role of Discourse Analysis in Society. *Handbook of Discourse Analysis*. 1985. Vol. 4. P. 1-8.

18. Emery H. Plane English, Plain English. *English Teaching Professional*. 2008. № 56. С. 46-47.